

CALENDARUL BABELOR

– Păcatele mele, dar ce ți-a abătut, soro, să faci leșie tocmai astăzi, marțea?

– Dar ce-i cu asta, lele Marițo?

– Păi nu știi că, dacă speli marțea, îți moare bărbatul? Ce, vrei să rămâi văduvă?

– Vai de mine și de mine. Da' de unde să știi asta? Bine că-mi spuseși, nu mai fac leșie marțea, să mă tai.

Această convorbire între două mahalagioaice, surprinsă de mine, mi-a adus aminte de nemuritorul Anton Pann. Vestitul scriitor popular înregistrează în următoarele versuri din *Povestea vorbei* nedumerirea unei femei din popor cu privire la lucrările oprite în diferite zile ale săptămânii și răspunsul ce primește la întrebarea făcută altei femei mai pricepute:

I-am zis odată: „– Fetico, fă bine a mă ierta,
Să te-ntreb pentru ce oare azi nu lucrezi dumneata?
Ori este vreo sărbătoare și ții pentru vrun sfânt?
Spune-mi, mă rog, că știi carte și toate de pre pământ“.
Ea-mi răspunse, zicându-mi: „– Mamă, dacă vrei să știi,
Peste toată săptămâna găsești sărbători să ții;
Că *lunea* sunt sfinții îngeri; *marțea* sfântul Ioan,
Carii și-n alte zile se prăznuiesc peste an.
Miercurea e ziua Crucii, de-aceea și post mâncăm.
Și furca, fiind mai mică, 'nainte-i n-o ridicăm.
Joia sunt sfinții Apostoli, cum și sfântul Nicolai,
Vinerea e sfânta Vineri, s-o ții chiar de n-ai mălai;
Sâmbăta facem colivă și de răposăți vedem;
Duminica-ncai se știe că trebuie să ședem.
Asta e, mamă, pricina lucru-n mâini de nu iau eu,
Că sunt prea evlavioasă și mă tem de Dumnezeu.“

Precum se vede, câte zile a lăsat Dumnezeu, toate-s cu pocinog pentru unele femei de la țară. Din această pricină, în satirele și chiuiturile lor de

joc, bărbații iau adesea în râs muierile leneșe, cântându-le în bătaie de joc, de pildă, în Moldova:

Frunză verde fir de linte,
Mâi bărbate, am prins la minte,
Ia cânepa și mi-o vinde,
Și mi-o vinde făr' de preț,
Că eu *lunea* nu lucrez.
Marți e zi de sărbătoare,
Atunci capul că te doare.
Miercuri e de fată mare,
Joia pentru dobitoace,
Vinerea că nu se toarce;
Sâmbătă de-amiază-n jos
Mă iau și mă spăl frumos.
Duminică dimineața
Mă pornesc la iarmaroc...

Tot astfel, într-o chiuitură din Moldova:

Foaie verde și-un pârâng,
M-am fost dus *lunea* la târg;
Marți îi rău de dobitoace,
Miercuri nici maica nu coase!
Joile-s cu cruce-n carte,
Cine coase n-are parte,
Vinerea-i îngreuiată,
Că-i de Dumnezeu lăsată;
Cine toarce *vinerea*
Nu-i ajută Precesta;
Și *sâmbăta*, când n-o ții,
Rău-i, Doamne, de copii,
De bube, de obrinteli
Și grozavă-n daraveli.
Duminică aș lucra,
Dar nu mă lasă popa...

Tot așa, în Ardeal:

Din părinți am apucat,
Lunea, marțea, n-am lucrat;
Miercurea e sărbătoare,
 Că scapă de multe boale;
 Apoi *joile-s* legate,
 N-oi lucra să-mi fac păcate;
Vinerile le cinstesc
 Și nu mă prea ostenesc;
Sâmbăta, când aș lucra,
 Gata-i popa cu toaca,
 Să înceapă vecernia.
 Stăi, părinte, nu toca,
 Că eu încep a lucra.

La fel, în Muntenia:

Lunea, marțea, n-am lucrat
 Mai de când m-am măritat;
Miercurea n-am apucat;
Joile îmi sunt oprite,
 Nu lucrez de nu știu minte;
Vinerile-mi sunt legate,
 Nu lucrez, că fac păcate;
Sâmbăta, ce-o lucra moașa
 Oi lucra și eu și nașa...

Astfel de versuri de batjocură, adresate muierilor superstițioase, și în special celor leneșe, le găsim la foarte multe popoare. Așa, de pildă, la francezi:

Lundi, mardi, fête;
Mercredi, peut-être;
Jeudi, la Saint-Nicolas.
Vendredi, on ne travaille pas;
Samedi on se repose,
 Et le *dimanche* on ne fait rien...

Credința că unele zile ale săptămânii sunt faste, iar altele nefaste, aducătoare de necazuri și de tot felul de nenorociri pe capul aceluia care nu le-ar respecta, e foarte veche și se pierde în întunecimea timpurilor. Grecii și romanii nu întreprindeau nici o călătorie, nu se apucau de anumite lucrări, nu contractau căsătorii etc. în zilele considerate „nefaste“ de teama nenorocirilor care s-ar fi abătut grămadă asupra lor. Aceste zile nenorocoase erau numite de romani *zile negre* („dies atri“), pentru că le însemnau cu un cărbune, pe când zilele „faste“ le însemnau cu cretă. Tot astfel se zice că vechii sciți, când se duceau să se culce, puneau în tolba cu săgeți o piatră albă, dacă ziua le-a fost norocoasă, și o piatră neagră, în cazul când au avut supărări în acea zi.

S-a constatat de mult de către folcloriști că toate popoarele creștine, în afară de cultul oficial, recunoscut și propovăduit de Biserică, păstrează încă în mare număr reminiscențe din cultul păgân, sărbători și datini de care nu s-au putut dezbara, cu toate că de veacuri îndelungate părinții Bisericii s-au străduit să le dezrădăcineze.

Într-o anchetă făcută asupra stării țăranului nostru, G.D. Scraba pomeneste următoarele cincizeci și trei de „sărbători superstițioase“, cum le numește, pe care le țin oamenii de la țară, fără a socoti sărbătorile numite „bisericești“. Auziți și vă cruciți: Ghermanul, Nunta șoarecilor, Căinii lui Sân-Medru, Caii lui Sân-Toader, Închinarea lanțului Sf. Mării, Calul lui Sf. Gheorghe, Pietrele lui Sân-Petru, Logodna păsărilor, Zilele de piatră, Turta furnicii, Ursina, Macoveiul ursului, Ziua lupului, Lunea păsărilor, Lunea ciorilor, Lunea viermilor, Lunea burdufului, Lunea albă, Marțea ciorilor, Marțea albă, Marțea seacă, Marțea mânioasă, Miercurea frumoasă, Miercurea strâmbă, Miercurea neagră, Miercurea numărătoare ouălelor, Joia ciorilor, Joia furnicii, Joia iepelor, Joia mânioasă, Joia frumoasă, Joia seacă, Vinerea cea frumoasă, Vinerile scumpe, Vinerea seacă și șchioapă, Sâmbăta ursului, Sâmbetele de piatră, Tanda, Ropotinii etc. etc.

Oricât de mare ni s-ar părea numărul acestor sărbători, de care mulți din noi, cei de la oraș, n-am auzit niciodată pomenindu-se, totuși lista pe care a alcătuit-o e departe de a fi completă.

Cercetările pe care le-am făcut în decurs de mai mulți ani asupra acestei laturi a psihologiei poporului ne-au îngăduit să întregim această înșirare a sărbătorilor religioase și băbești ale sateanului nostru. Departe și aceasta de a fi completă, lista pe care o dau oglindește însă de ajuns mentalitatea oamenilor de la țară, și în special a sâtenelor, care văd în sărbătoare nu

prilejul de a-și aminti de cele sfinte și de a duce prinosul lor de recunoștință lui Dumnezeu pentru bunătatea lui, ci ocazia de a capta prin nelucrare bunăvoința cutărui sau cutărui sfânt ori sfântuleț, de mânia sau răzbunarea căruia se tem. E poate lungă lista acestor zile ferite pe care o înșir, dar e prea caracteristică pentru a o trece cu vederea:

- 1 ianuarie: Sf. Vasile sau Anul Nou.
 5 ianuarie: Ziua crucii.
 6 ianuarie: Boboteaza sau Iordanul (*zi păzită pentru a fi ferit de boale, în special de friguri*).
 7 ianuarie: Sf. Ioan Botezătorul.
 11 ianuarie: Sf. Tudose (*rău de lingoare*).
 16 ianuarie: Sâm-Pietru de iarnă (*rău de lupi, de boale și de dușmani*).
 17 ianuarie: Atanasiile sau Sf. Antonie cel Mare (*rău de arsuri și de opărelî*).
 18 ianuarie: Tănase de ciumă sau Tănase și Chirică (*nu lucra, dacă vrei să fii ferit de ciumă sau de lupi*).
 16-18 ianuarie: Zilele acestea se mai numesc și Circovii de iarnă sau Fulgerătoarele (*zile rele de trăsnet și de vișor*).
 20 ianuarie: Sf. Eftimie sau Eftenie cel Mare (*te păzește de ciumă*).

Închei cu o observație a marelui lingvist francez Michel Bréal: „Poporul, zice el, e un filolog care vrea să-și dea seama de numele pe care le aude și care, grație imaginației lui, găsește ușor o poveste care să-i explice un nume propriu“. Prin aceasta însă intrăm în domeniul filologiei, care se ocupă, între altele, și de etimologiile populare.

* Apărut în vol. *Grai, datini, credințe*, București, / an 1939

VRĂJILE DE URSITĂ DE ANUL NOU

„Nu numai cu pâine va trăi omul, ci cu tot graiul ce iese din gura lui Dumnezeu“ (Mat. IV, 4; Luca IV, 4). Aceste cuvinte ale Mântuitorului au fost parafrazate de un folclorist francez, de Lescure, care se exprimă astfel: „Nu numai cu pâine trăiește omul, ci se hrănește mai ales cu supranatural și cu miraculos: acestea alcătuiesc pâinea lui de toate zilele, pâinea imaginației și a sentimentelor cu care-și hrănește mintea“. Căutarea supranaturalului e înăscută la toate popoarele. Credințele deșerte, superstițiile băbești au năvălit în palate, au pus stăpânire pe casele boierești, au cotropit cele mai umile cocioabe de la țară. Slabi sau puternici, bieți neștiutori de carte sau cărturari de frunte, pe toți îi muncește deopotrivă gândul cu privire la taina viitorului.

Dumnezeu, în nemărginita lui înțelepciune, a avut grija să ascundă omului viitorul ce-l așteaptă. Și totuși, de la începutul veacurilor, ființa omenească s-a străduit și se străduiește în fel și chipuri să dea la o parte vălul ce-i ascunde ziua de mâine sau să arunce măcar o privire în cartea vieții lui viitoare.

Dintre toate zilele de peste an, ajunul Anului Nou e socotit de român mai prielnic pentru a încerca, prin tot felul de mijloace, să-și arunce măcar o privire dincolo de ziua de astăzi și să smulgă câte ceva viitorului din cele ce-i tânuiește.

Abia a apucat să treacă soarele după culmile dealurilor, și iată că românul de astăzi, ca și cel de acum o mie de ani, își începe ceremoniile sale mistice.

Aprinde o lumânare de ceară curată și o lasă să ardă dinaintea icoanelor, ca să poată intra norocul în casă.

Unge ușorii și pragul casei cu usturoi, întocmai ca în noaptea Sfântului Andrei, și tot astfel face la grajduri și la șuri. Unge cu usturoi animalele și pe toți ai casei în chip de cruce, ca să alunge din preajma lor duhurile necurate și strigoaicele care umblă să ia mana de la vaci.

Nu voi aminti de toate practicile magice legate de noaptea Sfântului Vasile, în parte identice cu cele din noaptea Sfântului Andrei, căci sunt prea numeroase. Mă voi mărgini numai la cele privitoare la aflarea *ursitului*, adică a viitorului bărbat, care muncește gândul fetelor de măritat. Dorința,

de altfel, explicabilă, a fetelor din toate timpurile și de la toate popoarele, de a se vedea și ele la casa lor și, de se poate, cât mai curând, a făcut ca grija lor de căpetenie, în această noapte a misterelor, să fie aceea de a-și cunoaște ursitul. Cum va fi oare? tânăr sau bătrân? frumos sau urât? bogat ori sărac? blând și supus, papă-lapte ori afurisit, omul dracului, inimă acră? Va avea un trai fericit ori își va amări zilele cu el? Multe și variate sunt mijloacele de care se servesc ca să dezvăluie această taină: sorții, plumbul topit, lumânările, fântânile și gardurile, ocoalele vitelor, obiectele de îmbrăcăminte și câte altele sunt cercetate pe rând, căci fiecare poate releva câte ceva din misterele zilei de mâine.

Dacă treceți cumva pe lângă o casă cu ferestrele astupate, așa, că nu se zărește nici o licărire de lumină dinăuntru, să nu vă închipuiți că oamenii de acolo s-au culcat cu găinile și că somnul le-a închis pleoapele, făcându-i să uite grija zilei de mâine. Nu, dimpotrivă: în această casă tocmai activitatea e mai febrilă, mințile sunt mai încordate, zvâcnirile inimii mai dese, căci acolo e casa misterelor.

Să ne strecurăm pe nesimțite în una din aceste case și, oaspete nepoftit, ascuns într-un ungher, să vedem ce se petrece acolo.

Sunt strânse în jurul unei mese mai multe fete și fiecare a depus pe ea câte un obiect: un inel, un ban de argint, o oglindă, un pieptene, un fus, un cărbune, un cuțitaș, o pietricică și o floare. Fiecare din aceste obiecte s-a acoperit cu câte o străchinuță de către una din fete, fără ca celelalte să vadă unde s-au așezat diferitele obiecte. După aceea fiecare fată, pe rând, pune mâna pe câte o străchinuță și scoate obiectul de desubtul ei. Aceleia care a nimerit inelul i se procește că se va logodi curând și că va avea parte de un bărbat chipeș, „tras ca prin inel“. Aceleia care a nimerit banul de argint i se zice că ursitul ei va fi putred de bogat. Fetei care a pus mâna pe oglindă, – bucuria ei – va avea parte de un bărbat frumos. E rândul altei fete; a scos de sub strachină un cărbune. Sărăcuța, ursitul ei va fi negru la față și la inimă. Cam la fel va fi soarta celeilalte fete, care a scos afară pieptenele: va avea parte de un bărbat urât, poate chiar țigan, căci țiganii fabrică pieptenii la țară. Iată alta care a scos de sub strachină fusul: bărbatul care o va lua va fi colțat și zâmbat ca fusul. Tot așa lipsită de noroc va fi și fata care a pus mâna pe cuțitaș, căci ursitul ei va fi aprig și iute la mânie. Dar tot se va bucura mai mult decât acelea din urmă care au nimerit pietricica sau floarea, căci una va rămâne ca o piatră neurnită la casa părintească, iar cealaltă ca floarea se va ofili, tot așteptând să se mărite.

În alt mod se practică această vrajă în unele părți ale Transilvaniei, Bucovinei și Moldovei, unde se numește *Vergel* sau *Vergelat*. Acolo se pune pe masă un ciubăraș sau alt vas cu apă neînceptută, iar fiecare din cei prezenți, fete și flăcăi, bărbați și femei de toată vârsta, aruncă în acea apă câte un mic obiect: un inel, un nasture, un cerceș și altele. Un băiețaș de vreo zece-doisprezece ani e rânduit să scoată din vas, rând pe rând, câte unul din obiectele aruncate înăuntru. Un om bun de gură, numit *vergelator* sau *vestitor de Anul Nou*, stă lângă băiețaș, având câte un bețișor verde de pom în fiecare mână. El începe să toace cu aceste bețișoare pe marginea vasului și prinde a ura:

Cine trece și petrece?
Irodia Doamne!
Trece Toma cel bogat
Cu biciu de foc înfocat,
Irodia Doamne!

Urmează mai multe versuri pe care le omit, după care *vergelatorul* rostește:

Semnele din acest vas
Să vă fie tot de tras,
De tras sorți de bucurie
Din anul ce o să vie.
Scoate-un semn și-mi spune drept:
Mâine care an să-ncep?

Băiețașul atunci vâra mâna în apă, scoate un obiect și, arătându-l adunării, întreabă: „– Al cui e anul ce se începe dimineață?” Proprietarul obiectului răspunde: „– Al meu este!” Atunci *vergelatorul* urează: „– Al tău noroc are să ți-l dea Dumnezeu de Anul Nou, de Sf. Vasile!”

Apoi *vergelatorul* repetă versurile de mai-nainte, tocând cu bețișoarele pe marginea vasului, iar băiețașul scoate din apă alt obiect. Întreabă iarăși al cui e semnul și, după răspunsul dat de proprietarul obiectului, *vergelatorul* augurează: „– Al tău noroc are să ți-l dea Dumnezeu de Bobotează!” În felul acesta se continuă până la scoaterea celui din urmă obiect din ciubărașul cu apă, *vergelatorul* urând fiecăruia, în ordinea sărbătorilor și sfinților din calendar, ziua în care îi va da Dumnezeu norocul.

CUPRINS

CUVÂNT ÎNAINTE	5
PRINCIPALELE LUCRĂRI CU CARACTER FOLCLORIC ȘI ETNOLOGIC ALE LUI I.A. CANDREA	15
STUDII DE FOLCLOR	21
CALENDARUL BABELOR	23
VRĂJILE DE URSITĂ DE ANUL NOU	28
OUĂLE ROȘII	35
CUTREMURELE ÎN CREDINȚELE POPORULUI	42
VRĂJILE DE PLOAIE	49
LUMEA BASMELOR	57
PORECLELE LA ROMÂNI	109
BALADE INEDITE culese de I.A. Candrea și Ov. Densușianu	177
RADU	195
PĂTRU HAIDUCU	197
CHERA	198
CĂLIN CURCĂ	201
B A D I U	205
ȘTEFAN VODĂ	206
DOBRIȘAN	208

STAN.....	210
VOINICEL OLEAC	210
DĂNUȚĂ	212
IORDĂCHIȚĂ.....	214
MARCOȘ	216
TENISLAV COPILUL	218
GHIȚĂ CĂTĂNUȚĂ	221
DINU	222
MIRCEA	223
TĂTARII	224
BARBU	225
OANCEA	226
BADEA	228
MARCUL VITEAZUL	230
LA PLEVNA.....	231
CREDINȚE, OBICEIURI	233